

УДК 331.42: 336.12

Н.О. Бабіна

УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ КРИЗОВОГО РОЗВИТКУ

Узагальнено виклики кризового розвитку, які здатні значно вплинути на стан економічної безпеки підприємств (корпоративного сектору). Сформульовано пропозиції з впровадження інноваційних технологій управління економічною безпекою. Проаналізовано основні економічні ризики, що виникають на рівні сучасного підприємства.

There are generalized the risks of crisis development which are able meaningfully to influence on the state of economic security of enterprises (corporate sector). Suggestions are resulted as for introduction of innovative technologies of management economic security. Basic economic risks which arise up at the level of modern enterprise are analysed.

Ключові слова: безпека, управління підприємством, кризовий розвиток.

В умовах кризи виникають нові виклики та ризики підтримки стабільного розвитку підприємств. Своєю чергою, ці виклики та ризики, що формуються у зовнішньому та внутрішньому середовищі, каталізують загострення стану економічної безпеки підприємств. На жаль, наявні науково-методичні розробки з цих питань ґрунтуються в основному на механізмах управління економічною безпекою, що використовують кількісні методи, зокрема в рамках економічної ризикології. Проте необхідно розробити пропозиції з підтримки економічної безпеки підприємства, що функціонує в умовах кризи.

Актуальні проблеми організації системи управління економічною безпекою підприємства висвітлено у наукових працях Бланка І., Донець Л., Жаліла Я., Іванюти Т., Івченка О., Кавуна С., Камлик М., Кириченка О., Ковальова Д., Куркіна Н., Лазарева С., Мунтіяна В., Полозової Т., Пономаренко В., Реверчук Н., Слободяник Т., Сорокіної І., Швеця М., Шкарлета С., Шніпка О., Шульги І. та інших науковців.

У сучасній економічній літературі дані з питань управління економічною безпекою в умовах дії викликів кризи представлені досить фрагментарно. Немає навіть уніфікованого підходу щодо визначення понять «економічна безпека», «управління економічною безпекою», «механізм економічної безпеки» тощо. Існує нагальна потреба створення новітніх комплексних підходів управління економічною безпекою підприємства, з урахуванням завдань та обмежень в умовах кризи.

Мета статті – навести результати наукових досліджень із проблематики управління економічною безпекою підприємства в умовах кризи.

Економічна безпека підприємства розуміється як стан його функціонування в умовах нормального (заздалегідь запланованого) розвитку, відповідно до чого реалізуються визначені (задекларовані) місія, цілі й завдання. Механізм забезпечення економічної безпеки підприємства розглядається як сукупність управлінських, економічних, організаційних, правових і мотиваційних способів гармонізації інтересів підприємства з інтересами суб'єктів зовнішнього середовища, за допомогою чого, з урахуванням особливостей діяльності підприємства, забезпечується одержання прибутку, величина якого достатня для перебування підприємства в економічній безпеці [5, с.124–129].

Стан економічної безпеки підприємств значно погіршився після негативних проявів світової фінансово-економічної кризи (II півріччя 2008 р.) [1, с. 20]. Проте в умовах кризи (2010–2013 рр.) зовнішнє середовище стосовно підприємств не стало набагато сприятливішим. Зазначене можна пояснити дією негативних чинників економічної кризи.

Загострення конкуренції за доступ до економічних ресурсів (сировинних, фінансових, інтелектуальних), штучне обмеження можливостей щодо виходу на фінансові ринки, відновлення проблеми рейдерства (переходу права власності з використанням корупційних схем), стрімкі (непередбачувані) зміни ринкового середовища, поширення комп'ютерної злочинності, ускладнення фінансових процедур – це далеко не повний перелік викликів кризи, які погіршують стан економічної безпеки підприємств [2; 4; 7].

Частка збиткових підприємств в економіці України коливається на рівні від 42,7 % до 36,5 %, тобто понад третини підприємств демонструють негативний фінансовий результат. Це явище пояснюється багатьма причинами, але глобальна фінансово-економічна криза, на наш погляд, є не основною (оскільки висока збитковість фіксува-

лася і у докризовий період). Вочевидь, окремі підприємства не відчувають мотиваторів до високорезультативної діяльності. Дається взнаки і проблема високої тінізації економіки України та окремих її секторів (реальні прибутки не фіксуються з метою ухилення від оподаткування) [9, с. 41].

Зберігається залежність українських підприємств від зовнішньої кон'юнктури через суттєву концентрацію вітчизняної економіки (експорт забезпечує понад 50 % ВВП, продукція нафтохімічної і металургійної промисловості складає понад 35–40 % експорту).

В українській економіці зберігаються «розриви» у строках та обсягах фінансування інвестиційного та споживчого попиту, що підсилюють диспропорції між сукупним попитом і пропозицією [1, с. 22]. Має місце так звана «різновекторність» впливу імпорту, що у короткостроковому періоді підтримує рівновагу товарно-грошових ринків і має «охолоджувальний» вплив на інфляційні тенденції, однак містить довгостроковий потенціал розгортання девальваційних тенденцій.

В умовах кризи, коли стрімко перерозподіляється ресурсна база та змінюється ціна факторів виробництва, метою побудови та функціонування системи економічної безпеки підприємства є захищеність його «життєвого простору» від дестабілізуючих факторів, внутрішніх і зовнішніх загроз, без нейтралізації яких відбувається зниження фінансово-економічних й організаційно-функціональних показників основної діяльності.

Під час кризи взаємодія підприємств із зовнішнім середовищем відбувається в умовах недостатньо розвинутої ринкової інфраструктури, правової неоднозначності, різких фінансових коливань, високого ступеня невизначеності [3, с. 177].

Механізм управління економічною безпекою підприємства, що функціонує в умовах кризи, може базуватися на одному із методологічних підходів:

- стан безпеки розглядається через захист від економічних злочинів та інших зазіхань (вузьке значення);
- стан безпеки розглядається через захищеність від внутрішніх та зовнішніх загроз (необхідність врахування яких не завжди усвідомлюється керівництвом підприємства) та адаптаційні властивості підприємства;
- стан безпеки визначається ефективністю використання ресурсів або потенціалу підприємства (ресурсно-функціональний підхід, який не враховує використання некорпоративних ресурсів забезпечення економічної безпеки підприємства та динаміку його розвитку);
- безпека сприймається через наявність конкурентних переваг і економічного потенціалу (що без належної реалізації не гарантує економічної безпеки підприємства);
- безпека розглядається як ступінь реалізації і захисту економічних інтересів (розвинена інтерпретація з акцентом на створенні специфічної системи захисту інтересів, що реалізуються через функціональні складові);
- комплексний підхід управління економічною безпекою, який поєднує в собі різні методичні підходи.

Підприємство, як будь-яка система, має граничні можливості адаптації до зовнішніх і внутрішніх умов, що постійно трансформуються. Загроза економічній безпеці підприємства проявляється, якщо вичерпано адаптаційний потенціал пристосування до зростаючої нестабільності зовнішнього середовища у межах сталої місії. Граничні

можливості адаптації зумовлюють потребу в коригуванні стратегічної мети, переорієнтації напрямів господарювання, технічній, технологічній та організаційній модернізації підприємства, підвищенні рівня кваліфікації персоналу [8, с. 134].

Зважаючи на новітні виклики економічної кризи, пропонуємо враховувати додаткові показники, які відображають характер впливу на підприємство процесів, пов'язаних із наслідками кризи та дією заходів щодо відновлення нормального функціонування економіки, а саме: рівень прогресивності технологій; коефіцієнт повноти інформації; коефіцієнт стабільності кадрів; рівень правової безпеки; середній рівень деструктивного впливу. В умовах економічної кризи доцільно, на наш погляд, особливу увагу приділити моніторингу фінансового стану підприємства та оцінці на цій основі загального рівня його економічної безпеки, маючи на увазі, що кризові виклики, насамперед, генералізують ризики дестабілізації саме фінансової сфери підприємства.

У процесі аналізу економічної безпеки підприємства доцільно використовувати методики оцінювання сприятливості бізнес-середовища на основі результатів рейтингування «Ведення бізнесу» — *Doing Business* що складається Міжнародною фінансовою корпорацією, яка входить до Світового Банку [7, с. 56]. Загалом в Україні можна виділити такі найбільш проблемні («небезпечні») зони, які значною мірою знижують рівень економічної безпеки підприємств: підключення до систем електропостачання, процедури банкрутства, дозвільна система в будівництві, виконання контрактів, зовнішня торгівля, захист прав інвесторів. Відповідно, в процесі побудови та організації функціонування систем управління економічною безпекою менеджмент підприємств має акцентувати увагу саме на вказані процеси.

Підґрунтям підвищення рівня економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності є формування та розвиток сучасної системи економічної безпеки, специфічними засадами якої є складність, адаптивність, гнучкість, стійкість, ефективність, надійність й самоорганізація [6, с. 290]. Система заходів має бути спрямована на досягнення (підтримку) належного рівня економічної безпеки: забезпечення оптимального поєднання ресурсів та наявних можливостей підприємства, виявлення і нейтралізацію загроз, відшкодування збитків та відтворення об'єктів захисту, що постраждали, у разі реалізації небезпек. Результативність забезпечення економічної безпеки підприємства визначається головними показниками його діяльності: стабільністю функціонування; належним рівнем конкурентоспроможності; збільшенням заможності власників (акціонерів); стійким інноваційним розвитком підприємства; гармонізацією соціально-економічних інтересів.

Таким чином, в умовах економічної кризи підприємство відчуває негативну дію нових викликів, серед яких: загострення конкуренції за доступ до економічних ресурсів (сировинних, фінансових, інтелектуальних), штучне обмеження можливостей щодо виходу на фінансові ринки, відновлення проблеми рейдерства (переходу права власності з використанням корупційних схем), стрімкі (непередбачувані) зміни ринкового середовища, поширення комп'ютерної злочинності, ускладнення фінансових інструментів та процедур та ін. В українській економіці зберігаються «розриви» у строках та обсягах фінансування інвестиційного та споживчого попиту, що підсилюють диспропорції між сукупним попитом і пропозицією.

Нами запропоновано методичні підходи формування механізму управління економічною безпекою підприємства, що функціонує в умовах економічної кризи.

У подальшому мають бути розроблені науково-методичні підходи з питань моделювання управлінських систем підтримки належного рівня економічної безпеки підприємства з урахуванням викликів макроекономічного розвитку.

1. *Базилевич В.Д.* Інституційний концепт модернізації фінансових інститутів / В.Д. Базилевич, В.Л. Осецький // Фінанси України. — 2013. — № 5. — С. 19–30; 2. *Захарін С.В.* Інвестиційний ресурс технологічного розвитку економіки // Технологічний імператив стратегії соціально-економічного розвитку України: монографія / за ред. д-ра екон. наук., проф. Л.І. Федулової. — К.: НАН України; Ін-т екон. прогнозування, 2011. — С. 245–302; 3. *Іванова К.В.* Стан фондового ринку в період світової фінансової кризи і його подальший розвиток / К.В. Іванова // Актуальні проблеми економіки. — 2009. — № 4. — С. 172–178; 4. Конкурентоспроможність економіки України: стан і перспективи підвищення: [монографія] / за ред. д.е.н. І.В. Крючкової. — К.: Основа, 2007. — 488 с.; 5. Теоретико-методологічні основи інноваційно-інвестиційної безпеки України: [монографія] / за ред. член-кор. НАПН України І.М. Грищенко та ін.— К.: КНУТД, 2013. — 540 с.; 6. Технологічна модернізація промисловості України: [монографія] / М.В. Волосюк, К.Ю. Гончаров, С.В. Захарін та ін. / за ред. д.е.н. Л.І. Федулової. — К.: ІЕП НАНУ, 2008. — 427 с.; 7. Україна у вимірі економіки знань: [монографія] / за ред. акад. НАН України В.М. Геєця. — К.: Основа, 2006. — 592 с.; 8. Управление финансовой безопасностью предприятия / И.А. Бланк. — К.: Эльга, 2009. — 776 с.; 9. *Шаблиста Л.* Тенденції збитковості промислових підприємств та чинники, що її зумовлюють / Л. Шаблиста // Економіка України. — 2006. — № 12. — С. 38–47.